

Ները՝ ներս կանչել տուաւ ու ըսաւ թէ պյն երկու կէտերը գուրս հանեն կտակին մէջն ու կերպայի եկեղեցւոյն վրայ անցնեն: Ըսածնուռ՝ վկաներ ունինք: Մենք գանգատ ըրինք վերատեսցնեան, հնա անանկ խորհուրդ տուին, որ մեր ձեռքը պահնեք որոշեալ գումար մը՝ մինչեւ որ բանը գերյարգելութիւնը որոշէ: Մեր քովն ասսիկ բան չէ հանդիպած մինչեւ հիմայ, ու բանին թէ աւ չէ հանդիպէր: Եր ծանուցանելք, որ պատարագի զգեստով թաղցինք զողըրման հոգին, ու զգեստներն ալ եկեղեցւոյն էին: Ան ալ գիտաք, որ եկեղեցպանն այն 50 Փիդրինը գեռ 1772ին յանձնած էր հանգուցեցն, բայց երկե խորհրդական վկաներու առջեւ տուած ըլլայուն՝ մեդորբագիր չէ տուեր: Գերգաստունը հիմակ ասոր ալ չի հաւատար: Գոնէ մոտածէին թէ պատուելի Ա. Յակովն իրենց մարդին է. եւ իրենց վեսար չուզեր: Կը համարին թէ — որովհետեւ իրենք գէշ են — ամէն մարդ գէշ է: Պատուաւոր մարդու շաւատացղն ոչ ոք հաւատոք կընծայէ: Ա-ամէն բան գրեցնէք որ դիսնաբ: Որովհետեւ կըսն թէ, գերյարգելութեանդ պիտ' որ գան մեր վրայ գանդաս ընելու: Տիրացու Անտոնը կը գանցատի, թէ երբ տիրացու Աստուածատուրը տիրացութենէն եւլու, ողըրման հոգին զինք բերաւ որ տիրացութիւն ընէ, խօսքն այնպէս էր, որ ան երկու սոկին՝ գերյարգելութեանդ հրամանին համեմատ ինքը — տիրացու Անտոնը — ընդունի: Այս միջոցին տէր Անտոնը հիւանդ ըլլայով ստակը չյանձնեց ու մաց իրեն բոյչ: Հիմակ զաս ալ կ'ուրաման: Կանցէս գերյարգելութեանդ հաստատած երրորդ ստակին ալ չն ուզեր սալ անոր համար զողագը սորվեցած է: Ասինյ մեզի վերաբերեալ բան ըլլալվ՝ չկրցած իրենց մէկ անմիտանութիւնը գործեցնել. այնչափ միայն նսինք, որ գերյարգելութեանդ կը գրենք: Ինչպէս որ Հրամանինդ կարպարքէ, պահէս կընենք, Մեղք է որ Անտոնին բան մը չըրուի: Որովհետեւ բաւական աշխատած է ողըրման հոգւոյն ատեն: Եւ իրեն տիրացութեան պաշտօնն ալ աղէկ կատարած է:

Նամակը կը վերջացուի պյն խնդրանօք, որ իրենց քահանայ մը խրկուի: Կանչպէս խորհուրդ կը խնդրին, որ ինչ ընեն եկեղեցւոյն տանիքը որովհետեւ կը բաղձան՝ որ ժամը ժանձուի, եւ պյն:

Կարեւոր համարեցայ, աս նամակին համառութիւնը մեր լեզուով դնել, վասն զի

թերեւս ընթերցողներէն շատերը դժուարաւ հասկընան անոր բովանդակութիւնը: Եւ որովհետեւ՝ ինչպէս կ'երեւայ, այս նամակին բովանդակութեանը վրայ Եղիսաբեթուուղով սեկեղեցպահն վարչութիւնը կամ ուղղակի պատասխան տալ չէ ուզած, եւ կամ բովանդակութիւնն անտես ընելով՝ իրեւեւ թէ անոնց վրայ սեղեկութիւնն առնելու ուզած չէ՝ անոր համար, նորէն կը հարցնէն ու կը հրամայէ Ալբիլիդ առաջնորդութեան թէ ինչ ըրած են քահանային ստացաւածքն ու եկեղեցւոյն սպասները: — Պիրովը՝ յանուն հասարակութեան, վերցյգրեալ նամակը քիչ մը փոփոխութեամբ գրեթէ կը կրկնէ:

(Ըստուածէլի:)

8042. Անծի

• • • • •

ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԱՆ

ԲՈՒՃԻ ՑՈՒՔԻ ՑՈՎՈՒՏԵԽՈՆ

Խորդից բժշկութեան երկու հայ վերանիները, Տոքիք, Ալբիլիցն Էֆէնտին եւ Տօքիք, Գասպար պէտէ Անսապեանը ճանչնալին վերջը, արժան է ճանչնալ նաև Տօքիք Յակոր Տավուտեանը, որ գրեթէ վերցյիշեալներուն չափ ստար հանդիսացաւ Թուրքից բժշկութեան բարգաւաճման, դարսու առաջն կէսին: Հազիւ 20-տարի առաջ անհետացած, գեռ շատերուն ծանօթ պյն գէմքը, սերած է Գաղատացի հայ լնտանիքէ մը, որ անցեալ դարու վերջերը Կ Պոփի հաստատուելով, կը յառաջադիմ տակաւ եւ “Տավուտեան, անունով Ազին ու Պետութեան կ'ընծայէ նշանաւոր զաւակներ:

Լիմանանի առաջն կառավարիչ հոչակաւոր կարպատ Տավուտ Փաշային Հօրեղորոդիք էր Բժիշկ Յակոր Տավուտ անդամներ, մինչ Կ. Պալմեցի, որոն ծննդեան շշդ թուական յայտնի չէ թէեւ, բայց զինքը ճանցող արժանահաւատ անձեռու աւանդութիւններէն կ'եղրակացնեմ, թէ նամած ըլլայուէ 1812—1814 թուականներուն:

Յակոր Տավուտեան, մանկական հասակի կրթութիւնը կը ստանայ Կ. Պոլիս, յետոյ կը իրկութ Աննետիկ, Մօխիթարեանց Դպուցք, ուր բաւական ժամանակ մանկավ ու պատրաստուելով բժշկական արուեստին գիտութեանց, 1832 կամ 1833ին կը սկսի աշակերտիլ Փիզաի բժշկական Համալսարան:

Հնդկ կամ վեց տարի ժրազն աշխատութեամբ շարունակելով՝ իր 1837ին կ'աւարտէ իւր ուսանողութիւնը եւ յաջողակ քննութիւններով կը պասկի ծովթոր - Բժիշկ Փիզայի Համայարանէն, որը այն ատենները կամ քիչ յետոյ, Կաշակերտէին նաեւ Սերվէէն եւ Ահնապես:

Եկը իւր վկայականին, քիչ մը ատեն եւս կը մնայ նա Խամբա, յետոյ կ'երթայ Փարիզ, ուր մէկ երկու տարի երեւելի բժիշկ վարպետ-

ներու քով աւելի
կատարելագործութելով, 1839ի վերջերը կամ 1840ի սկիզբները կը դառնայ իւր ծննդակայրը
կ. Պոլս:

Տպքթ. Տավուտեան կ. Պոլսոյ մէջ բաւական ժամանակ կը պարապի ազատ բժշկութեամբ. եւ երբ Սինապեան ու Սերվէէն Երոպայէն գալով կարաթաւածակայի բժշկական վարժարանին մէջ կը սկսէին դասախոսել (1845, 1846), ինքն ալ քանի մը տարի վերջն, ասոնց միշտորութեամբ, իր

1850ին կամ 1851ին հնա գաւառու կը կարգուի հանգուցեալ Բալէնոլով բժշկներու:

Կ. Պոլսոյ բժշկական վարժարանին ամէնէն փայլուն ատենն էր, որ եւ Եւրոպայի Համալսարաններուն հետ կրնար մրցիլ. Եւրոպացի գիտնական բռովիչէուններու լուրջ Հսկողութեան ներքեւն էր, մեծաքայլ կը յառաջադիմէր, եւ իւր յատ աջադիմութիւնը մէջ մասսամբ պարտէր քրոնաթոր որոնութեանց հայ դասառուներու գերբնանիր խմբին, զըր Տավուտեանի հետ կը կամենին, Սինապեան, Սերվէէն, Ասլանեան, Կրմիկեան եւ այլք:

Տպքթ. Տավուտեան կ'աւանդէ Մարդակազմութեան (anatomie) ձիւզը, որուն մէջ

Ներհուն գիտնականի եւ ճարտար ուսուցիչ Համբաւը վաստիելով հանդերձ, պատճառ Կըլսոյ նաեւ վարժարանին մէջ մուծանելու զանազան բարեփոխութիւններ, զօրս կը պահանջէր բժշկական ուսման այս ամենակարեւոր ծիւղը: Ցեսարին գասերու կը իստանէ գործնականը, մէծ զարկ եւ զարգացուց կու այս դիազնութեան (dissection), առանց որց յայսնի է, թէ կարելի չէ բնակ սորվիլ մարդակազմութիւն:

ԲԺԻԾԿ ՏՈՔԹ. ԵԱԿՈՐ ՏԱՎՈՒՏԵԱՆ

Հուտով հոչակառ կը լսոյ, եւ այնուհետեւ Տպքթ. Տավուտ մականունով կը ճանչողով կ. Պոլսոյ առաջնակարգ վիրահան ներէն (chirurgien), ինչպէս կը պատմէր մեզ վերջէրս, իւր այն ատենի աշակերտներէն ծիւղունին Տպքթ. Յակոր ուշ, յանանանեան: Խիմիու պատերազմին պատճառաւ կ. Պոլս գ ալթած Եւրոպացի բանակներու, երբ 1856 ֆետրուար 15ին, նախաձեռնութեամբ Հոլմանտացի Տպքթ. Բննքովի, կը միաբանէին ու կը հաստատէին կ. Պոլսոյ կայս. բժշկականընկերութիւնը, Տպքթ.

Տավուտ ոչ միայն այն նորակազմ ընկերութեան առաջին ծափահարող Կըլսոյ, այլ եւ առաջին հայ անդամակիցը, որ կընտրուէր 1856 Մարտ 29ին, իրեն հետեւող ունենալով Սերվէէն, Սինապեան, Փոլտիլի, Մօզեան, Շուուսինեան, Բարունակ պէյ բժշկները, որը նոյն տարին հետզետէ անդամ կ'ըլսոյին, ինչպէս կը կարգանք բժշկական ընկերութեան հին Ասենագրաւթեանց մէջ:

Հ. Պոլսոյ կայսերական բժշկական բժիշկներութեան առեկու առողջապահութեան առաջնորդ է ի. բ. Հաստա-

Կրեւ անդամ բժշկական ընկերութեան, Տոքթ. Տավուտ կը շարադրէ գիտահական ընտիր աշխատութիւնները, զորս ժամանակին մեծ գուլութեամբ հրատարակած է Կ.Պոլսց *Gazette Médicale d'Orient թերթը:*

1858 Ապրիլն Օսմ. կառավարութիւնը գնահատական անոր ծառայութիւնները, կը վարձատրէ Շորորդ Կարդի Մեծովէ պատուանշանով¹, զի՞նը միանալաւ անդամ կարգելով կայս. Առողջապահական Յանձնաժողովին:

Այս Յանձնաժողովին պաշտօնն էր, ուստանափերի մայրաքաղաքին մեջ տեղի ունեցած կամացը վլտուանինը, սալմանապահութիւնները, եւ գարման խորչի արգելելու այն քստմելի ոճրագործութիւնները:

Տոքթ. Տավուտ ի դիմաց Յանձնաժողովին կը պատրաստէ այս ասթիւ գեղեցիկ Տեղեկադիր մը, զոր բժշկական ընկերութեան 1859 Մարտ 11ի Նիստին մեջ Հանդիսապէս կարգալէ վերջը, հրատարակութեան կու տայ նոյն տարուան *Gazette Médicale d'Orientի միջոցաւ:*²

Այս Տեղեկադրին վերնագիրն էր, „Des avortements provoqués criminels en Turquie“ (Թարութիւ, Ֆէլ պուրուն է Հանդիսապէս ինչ-ունիւը): Հմանալից աշխատութիւն, համբար դիմական լու տեղեկութեանց, որք գեր այսոր կիսան մեջ առաջնորդ ըլլալ, եթէ երբեք ուղեկ նորէն մարտ մըլել եւ հալածել մըր մըլչն այդ հակառողական սսնկալի արարքը, որ կը գործուի գեր աւանց, ալեւոր գարուս փորձ բաղադրակիթութեան ծածուկ վարագուրին ետեւ:

Իւր այս հիմանի գործն հազիւ հրապարակ նետած, Տոքթ. Տավուտ դժբախտաբար, կը ստորին մեջ անծանօթ պատճառներով, հրաժարի բժշկական ընկերութեան անդամակցութեան, ապա թէ ոչ՝ անշուշու իւր բազմաբեղուն հմտութեամբ եւ կիրթ գրչով, պիտի ընձեռնէր գեր շամ կարեւոր երկներ, որոնց պահան այն չսպա գգալի էր այն ատեն, եւ է տակաւին Կ.Պոլսց մէջ:

Իւր բազմազբաղ ժամերուն մեջ որչափ հետամուտ իւր արտեսատին զարդացման, նյուշափ ալ փափառող իւր ազգին յառաջարկման թեան, սիրով կը մասնակցէր անոր զանազան

առթեան 41րդ տարին. 1856ն Փելի. պար ունեցաւ է 80 հայ անդամնեց, որոց 10ը ուղի են:

¹ Մայ-ԿաՊու 17 Ապրիլ 1858:

² Կ.Պոլսց Ապրիլ 1859, էլ 28-18. Des avortements criminels en Turquie, par le Docteur H. Daudou.

ընկերութեանց եւ Ժողովներուն, այսպէս, 1860 Հոկտեմբերին կ'անդամակցի³ նորակազմ Հայուական բարեկառածուն ընթիրութեան, զոր հիմած էին գր. Աղաթոն, Սերովիչ Ալիշան, Մկրտչի Աղաթոն, գր. Օսեան, Յովսէփ Շիշմանեան (Ճերենց), Տոքթ. Պէտան, Բարունակ պէյ, Տոքթ. Թագուրեան, Մկրտչի ողէշիքաշշեան եւ այլք, եւ որուն նպատակն էր Ալիշի որի, մատէր ու վարուոր որուց ուստաց իրէն իրարանինեան, զուովցնեն երեսութեան եւ պարագանեցից:

Կայս տարին կը մասնակցի⁴ նաև Հասուն Գերազայշտարին 1860 Օգոստոս 3/15ին հաստատած ֆուչան Ալիշիք Կվիտունին անուն ուստանափեան ընկերութեան, զոր կը կազմէրն մեծանուն Հ. Եդ. Եպ. Հերմիոն, Հ. Ստեփան Վ. Ազգարեան (այժմ Պատրիարք - կաթուղիկոս), Գասպար Սինապեան, Կարապետ Տավուտեան (Ժետայ Տավուտ Փաշա), Նպատակ ունենալով⁵ Հայ մահիոն առաջար զուրբցնել:

1861 Փետրուարին Կաթողիկէ Հայ Հաստակութեան Պատրիարքական Ըստորոշական ժողովն մեջ նախաթռու կը բազմի⁶ Վարդան Փաշայի, Պէտան Պէյի, Գասպար Սինապեանի եւ Տօվովէկ Շիշմանեանի Հետ, եւ միեւնոյն տարին Մայիսի մեջ Ալիշանեան Ստեփան Փաշայի Հետ կ'ընտրուի Անդամ Թաղամասական Խորհրդն Բերայի⁷, ուր առողջապահական ընտիր բարենորոգումներու հեղինակ կը հանդիսանայ:

Սակայն շատ չ'անցնիր, կը ստիպի նա թուղու այս պաշտօնները, ինչպէս եւ արքունի բժշկական վարժարանին քասախօսութիւնները, ընկերանալու համար⁸ իւր հօրելքօր՝ կարապետ Տավուտ Փաշային, որ 1861 Յունի 14ին կ'ըլլար առաջն կառավարիչ Լիբանանի Խորակազմ նիքուրինութեան:

Տոքթ. Տավուտեան, Տավուտ Փաշային հետ կը մեջնի Ալիանան, եւ հոն կ'ունենայ կաթուրու պաշտօններ, կ'անուաններ կառավարչն մասնաւոր բժիշկը եւ անոր Խորհրդական⁹:

Ցարի մը միայն կը մայ Ալիանան, ուր ոչ միայն բժշկական մեծամեծ գործառնութիւններով կը փայի, այլ եւ՝ Լիբանանի կառավարչն հրամանաւ ալ արի զինուորուներու ընտիր

¹ Մայ-ԿաՊու թիւ 458 եւ 460, 17 Դեկտ. և 1 Դեկտ. 1860: Մկրտչի Հայուական Հայուական թիւ 376, 10 Դեկտ. 1860:

² Մկրտչի Հայուական Հայուական թիւ 387, 25 Փետրուար 1861:

³ Անդ. թիւ 387 եւ 388, 25 Փետր. և 4 Մարտ 1861:

⁴ Անդ. թիւ 399, 20 Մարտ 1861:

⁵ Անդ. թիւ 403, 17 Յունի 1861:

⁶ Մկրտչի Հայուական Հայուական թիւ 416, 7 Հոկտեմբեր 1861

ջոկատի մը գլուխն անցնելով, կ'երթայ զսպել քէսրուանի ապստաբրութիւնը, որուն մէջ թէեւ կը վերաւրուի, սակայն դիցաղնաբար կը յաշով, ինչպէս կը պատմեն մեջ այժմ այն բազմաթիւ թղթակցութիւնները, որը այն ատեն կիրանանէն կ'ուզդուէին Եւրոպական մամուլին, եւ կը թարգմանուէին Կ.Պոլսյ թերթերուն մէջ, մասաւան՝ Վարդան Փաշայի եւ Կարսպետ Խթիւնենանի լրագիրներուն մէջ¹:

Իւր այս զնուորական պաշտոնով մեծապէս յօդանա, եւ պատերազմի մէջ առած վէրքերէն հրաւագացած², Տղթ.³ Տավուտ կը վերաբանայ Կ.Պոլսյ 1862ի վերթըը, որ ատեն կը ծագէին Զէյթունի Համբաւաւոր խոսնաւթիւնները⁴, եւ Ներսէս Վ. Վարդապետիսան (յետյ Պատրիարք Կ.Պոլսյ), Ազգ. Վարչութեան կողմանէ Արքիկոս եւ Զէյթուն կը իրկուէր, իրեւ հրաւերակ խաղաղութեան⁵:

1863 Սեպտեմբերին, մինչ Կ.Պոլսյ Հայոց Պատրիարքարանը իւր 1860ի Սահմանադրութեան վերստիւ միջացած, իւր ժողովներն ու վարչական մարմններ կը վերապահմէր, նյու ատեն կաթողիկէայ Հայոց Պատրիարքարանն աւ իւր Հասարակութեան ազգային գործոց կանոնադրութեան համար կ'ընտրէր Վարչական Յանձնականութեան վիճակին Տղթ.⁶ Տավուտ Հասարակութեան համար աւելի կարեւոր, աւելինուիրական պաշտօն մը, զոր Կառավարութիւնը կը յանձնէր իրեն:

Զէյթունի վերջիշետլ խովութեան պատմառները քննելու եւ այս մասին Հարկ եղած կարգադրութիւնները տնօրինելու պաշտօնով, Օսմ. Կառավարութիւնը 1863ին կը կազմէր Յանձնաժողովը մը, որուն անդամ կը կարդէր նաեւ Տղթ.⁷ Տավուտ⁸ Յակոր Էֆէնաւին, Տղթ.⁹ Տավուտ Յանձնաժողովը, որը էին Շահն պէյ, Սարդիս Աղաբէկէան, Փանսացի մը եւ այլք, նյու տարւան դեկտեմբերին կը մէկնի կ'երթայ Զէյթուն, ուրը շարունակ 10 ամիս անփոխ եւ

անձանձիր աշխատելով, ազգային զերմ սիրով վառուած, նախաձեռնարկ Վըլլայ պնդաիի կինսառութ բարեկարգութեանց, որը եթէ լիովին գործադրուէին, այն օրէն այսօր, Զէյթուն կամ Հայաբնակն Աւնիա միւնքն իսւար եւ խեղճ վիճակին մէջ չէր տուայտեր:

1864 Հոկտեմբերին Տղթ.¹⁰ Տավուտ քննիչ Յանձնաժողովին հետ Զէյթունին կը դառնայ, եւ յաջորդ տարին ամառը մնակելով Բաբէդէս, կղզինուու առողջապահական առժամանակակից Յանձնախումբին գեր - նախագահակ կը ընտրուի, եւ Քոլէրայի համաձարակի ժամանակի իրեւ թժէկէ կ'ունենայ շատ աղեցիկ գեր մը, զոր գուշակից համար՝ հերթ է կարգավ հետեւեալ տողիրը, որը Տավուտանին ստորագործինը կը կրն եւ հրատարակուած են այն ատենի Մուտէին մէջ, աչաւասիկ:

“... և միմագիր “Մասիս լրագրու”.

Կը ինդրեւէր որ յետագայ յայտարարութիւնը Զեր պատուաւոր թերթին մէջ հրատարակելու բարեհամբէ:

Առ ժամանակից Յանձնաժողովը հետապնդած առաջազդականութեանը համար:

Իմաց կը արուի արգոյ հասարակութեան, որ այն լցանելիները որոնք իրենց կահ կարասեօք Աճէ կղզնն կու գան ընակելու, հոնենելու եւ ընակելու կարող ըլլալու համար, պարտին անենալ յայտագիր մը ստորագրուած իրենց ընական տեղյուն առողջապահութեանը Հոկող բժիշկէն, հաստատելով որ տասն օրէ ի վեր Քօլէրա հրաւագութեան եւ ոչ մէջ գէողք մը իրենց տանը մէջ երեւցած է¹¹:

16.28 Յուլիս 1865 Փոխանորդ Կարպահի
Մէծ կղզի Տղթ.

1867ին Նորընակիր Պատրիարք - Կաթողիկոս Հասուն Գերագայծառը Եւրոպայէ գարանին Կ.Պոլսյ աւաշնորդելու համար, Տղթ.¹² Տավուտ Օսմ. Պետութեան կողմանէ յատուէ պատուիրակ կը կարդուի¹³ եւ կը իրկուի Վառա պատրիարքին բնադրուած, այս Թուականէն վերը մինչեւ 1876 շաբունակ, իւր անունը կը կարգանք կաթողիկէ Հայոց ազգային ժողովներու ղլուիր, ընկերակցութեան Զամիշ Ցողէան, Ասքը Անձնանէսի, Վարդապէտ, Արմավան Գասպարին, Պէտան Յարութիւնի, որոնց մէջ Տղթ.¹⁴ Տավուտ, Պէտան պէյի հետ ի մասին շատ երեւելի կը հանդիսանայ Հա-

¹ Անդ թիւ 465, 466, 467 եւ 29 Սեպտեմբեր 1862։

² Մուսա թիւ 554, 22 Սեպտեմբեր 1862։

³ Այսուհետ Հ. Ղ. Տանելի Վ. Ամլամբէ, էլ. 187-188։

⁴ Մուսա թիւ 556 եւ 563, 6 Հունիս 24 Կոյդ. 1862։

⁵ Անդ թիւ 607, 25 Մայս 1863։ Արմավան Արտադրետան Զամիշ, Թիւ 711, 5 Հունիս 1863։

⁶ Արշակոյ Արմավան թիւ 716, 14 Գեկան 1863։ Մասին թիւ 817, 7 Դեկտ. 1863։

⁷ Անդ թիւ 701, 21 Յուլիս 1865։

⁸ Արմավան Հայութի թիւ 706, 30 Օգոստս 1867։

սունեան եւ Հակա - Հասունեան վէճերուն առթիւ, վերջն հուսակցութեան պարագլուխներէն ըլլալով:

Իւր կենաց եօթմանատուն եւ աւելի տարիներուն մէջ միշտ բարի գործերով փայլելով, Տոքթ. Տավուա եղած է նաեւ բժշկապետ բանկալթիք Ա. Յակոբայ անկելանոցին, որը իւր յիշատակը մէծ գովեստիւք եւ երախտագիտութեամբ անմոռաց կը յիշուի յաւետ:

Տոքթ. Տավուտեան վախճանած է Մեծ կղզին, 1878/ն Օգոստավն մէջ, մէծ ուռդ պատճառելով ամբողջ հայ հասարակութեան Կ. Պոլսոյ, մահաւանդ բժշկական գատուն, որուն ամէնէն անկեղծ, ամէնէն փրելի եւ համակրելի մէկ անդամը ձնացուած էր, ինչպէս կըսէր Արքվէչն, եւ ինչպէս կըսն տակաւնն մեր արդի ծերագյուն բժիշներէն Տոքթ. Ստեփան Փայտ Ալյանեան, Կաֆիլեան Փաշա եւ Յակոբ պէտ Խանտանեան:

Տոքթ. Տավուտ ամուրի ըլլալով՝ իր մահաւանդն քիչ օր առաջ, իր բոլոր անեցածները կը կտակէ ազդային բարեկործական հատատութեանց, կտակակատար անուանելով իւր մակրիլ, վախճակակիցը եւ սրբելի բարեկամը Տոքթ. Սերպիչէն էփէնսաին, որ պատճան է ինձ այս ամենը:

Իւր մասնագարանին դրեբուն մէկ մասը կը նուիրէ Ա. Յակոբայ Անկելանոցին, մէկ մասն ալ արուեստակից բարեկամներուն, որուն մէջ մասնագրակից յիշելով իր մասուանակիր Տոքթ. Յակոբ պէտ խանտանեան, յիշատակ կը թօղուասոր, Ֆրանսացի երեւելի դիտուն բժիշկ ծիւլ Քըրքէի Հմագ. Հասոր ատուար Մորդուշանցինը, Anatomie de l'Homme, որով անշուշտ կը դասախուէր ինքն երբեմ:

Տոքթ. Խանտանեան երկիւղած յարգանքը կը պահէ միշտ Տոքթ. Տավուտեանի այս թանկագին յիշատակը, զըր բախտ ունեցաց թղթատելու այս օրերս, եւ կարգալուն մէջը տեղ փարքիք գրութիւնները, զըր երբեմն քծած էրն Տոքթ. Տավուտի մատները:

Իւր մարմննը կը հանգի Շիշլի, որը իրմէ երկու տարի առաջ հանցած էր Տոքթ. Գասպար պէտ, եւ չըստ տարի վերջն ալ հանգչեցաւ Տոքթ. Պէտանեան, երեխն ալ ցայսօր գեռ առանց որ եւ է լուռ գամբանի:

Բարեկաման եմ որ կիսամ գոնէն եներկայացնել հս անոր պատիքը, զըր նուիրեց ինձ Վակեմ Տոքթ. Ստեփան Փաշա Ալյանեան, որչափ իորհրդաւոր է Տավուտեանի մտածողական

դիրքը, որչափ անուշ են անոր հայեացը. սա պատիքեր միթէ չի յայտներ անոր պատիքն մեծութիւնը, բնութեան այնուութիւնը, որուն համար Տոքթ. Տերվիչէն միշտ կըսէր մեզ, թէ անբաղդատելի էր:

Թիրա, 10 Փետրուարի 1898:

Տոքթ. ՎԱՀՐԱՄ Յ. ԹՈՂԳՈՄԵՍԻՆ

Լ Ե Զ ՈՒ Կ Ա Ր Ա Ն Ա Կ Ա Ն

ՈՐԴԻ ԼԵԶՈՒ ԱԳԻ ՏՈՒԹԻՒՆԸ

(Հորուայի անունը)

Լեզուակազմութեան երկրորդ ծիւը:

Կառա՞ իս իցու՞նիւն:

Ացողական լեզուներ:

15. Արտիքի կամ գերենի-պայոյն (hyperboreum) լեզուներ: Այս անուանը կ'իմանանք Ասայի հիսուսային արեւելուն կողի եւ Ամերիկայի հիսուսային եւ հիսուսային արեւելուն կողի գանուած շատ մը ազդեր, որոց լեզուն 6 իմանակաց խմբերուն կը բաժնաւին:

Ա. Եսէնիքներուն լեզուն Արբերիայի հիսուսային արեւելուն կողմը. հազի՞ հուղար հոգի կը համբունին ես-էսէնիքներուն եւ շատ յետանցաց ժողովուրդ են, ասոց ինամի են լուսաւունիները:

Բ. Չորովներուն ու իրեն-իրեւը Ասիսյի հիսուսա-արեւելուն մէկ անկինուն:

Գ. Անենաներու լեզուն. Կամասակայի հարաւային ծայրը եւ իրը Շապոնին նաևիին մասկերներուն են եւ Տարիայի կը բնակին Այնուները: Հոս կը միշտասակնենց նաևն գլուխիքնուն լեզուն:

Դ. Ենենաներու կամ ինամինեն լեզուն:

Զ. Ավելուրուն բարաւաները:

16. Կատաստեն լլուներուն երկու դլխաւոր մասերուն կը բաժնունեն. միավուն կուտանուններուն, որ ամիսի լեզուացել մը կը կազմի, եւ հարաւային իս-ուսուն խամի, որ ոչ թէ միայն ընդհանուու խմբեն, այլ նաեւ իրարմէ բարորմին տարանշան լեզուներուն կը բովանդակին.

Ա. Հուսուսին իս-ուսուն կամ իս-ուսուն պէտիքն, սիրութիքն, իսուսուսութիքն, սիւնչիքն, իս-ուսուն սուբուն լեզուները. իսուսուն կամ վլուներն, իսուսուն կամ լուսուներն, իս-ուսուն լուսուն կամ մասիքն, իս-ուսուն եւսոյն:

Բ. Աշուցելուն:

Վաղցեկնեն՝ իւր ազգակից լեզուներով (Մինքը եւնանք, Լազերէն ու Սվաներէն) հարաւային կաւկասի լեզուաց կզզնացեալ մէկ շեղը

։ Ինսուներու շելեներուն մէկ տեղ կը համարուին եւ 40 հազար լադ են ընդ ամէնը: Եթու Աւգուստունիւն կուտանուն լեզուն մէջ, Կ. Ցիրուեան ի Հանես Ամաօր. 1898. թ. 8. էջ. 90 եւ ամէնին: